

Els orígens de l'economia social i solidària de Manresa

Les formes de suport mutu i treball col·lectiu són una constant en la història humana i es poden trobar exemples a totes les cultures i a totes les èpoques | El mutualisme i el cooperativisme són dues fórmules de suport mutu i treball col·lectiu encara vigents avui dia | Aquest article de l'historiador Miguel G. Gómez pretén rescatar la memòria d'aquestes pràctiques a la ciutat de Manresa

Fruit de la Il·lustració, durant les seves primeres dècades del segle XIX el socialisme va tenir un tarannà d'innovació i exploració. Aquell primer socialisme -que en deien utòpic- ens ha llegat associacions utilitzades i acceptades per la societat actual com els sindicats, les cooperatives o les mútues.

Habitualment es considera que la primera societat cooperativa va ser la Societat dels Justos Pioners de Rochdale, inspirada per les idees del britànic Robert Owen i impulsada per alguns dels seus seguidors el 1844. En un principi era una cooperativa de consum (una mena de magatzem cooperatiu), però amb el temps es va expandir a les manufactures, el comerç, magatzem, activitats educatives... Era tota una potència econòmica que funcionava de forma totalment autogestionada i autoadministrada, ja que un dels seus principis fonamentals era la gestió democràtica de l'entitat per part dels seus membres. Per avaluar el seu potencial, la societat va créixer de 28 socis a 11.084 del 1885, constituint tot un cas d'èxit referencial que ràpidament es va imitar en molts altres llocs d'Europa.

Curiosament gràcies a Owen també tenim una característica molt pròpia del nostre paisatge: les colònies industrials. Owen, provinent d'una família amb recursos, va dirigir la colònia escocesa de New Lanark des de 1800 -tot i que aquesta va ser fundada temps abans, al 1786. La proposta social d'Owen deriva de la seva interpretació personal (com faria un antropòleg o un sociòleg) de la societat de les colònies. Malauradament al territori no existien filantrops com Owen i les colònies catalanes basculaven entre el paternalisme i un «feudalisme colonial» amb un règim de comportament molt estricte.

Un altre model socialista de l'època era el mutualisme, teoritzat pel francès Pierre Joseph Proudhon. Aquesta idea estava pensada per ser una mena de mig camí entre la propietat privada i la propietat col·lectiva. El capital era col·lectiu, basat en les aportacions dels socis, i el benefici era personal basat en les necessitats de les persones. Aquest primer mutualisme es plantejava com un model econòmic sense ànim de lucre. L'exemple típic d'una mútua és una assegurança. Farem notar que els primers mutualistes eren obrers que volien garantir-se una jubilació o també una paga en cas de malaltia o accident laboral. Era un moment en el qual els estats no li garantien a les classes populars cap mena d'ajut. La gent es jubilava quan no podia treballar més passava a ser mantinguda per la seva família o per la caritat.

Aquests dos models van ser completats, entre d'altres, per Charles Fourier i Eugène Cabet que proposaven comunitats integrals que combinaven la producció, el consum i l'habitatge per conformar una societat composta per comunitats (els falansteris d'en Fourier o les societats comunistes icarianes d'en Cabet). O també pel model de les cooperatives de crèdit.

Els primers passos a Catalunya i el Bages

A Catalunya, el moviment obrer va començar a organitzar-se molt aviat. Es considera que el primer sindicat obrer va ser la Societat de Protecció dels Teixidors del Cotó, que es va constituir

l'any 1840 a Barcelona. Ara bé, com que els patrons li van declarar la guerra ràpidament, el 1843 la societat va ser il·legalitzada i els seus dirigents empresonats aprofitant la repressió de la Revolta de la Jamància de Barcelona. També el 1840 es va fundar la primera cooperativa de consum, La Cooperació, dins del parany de la Societat de Teixidors, l'Associació Mútua i Cooperativa i el 1844 hi ha notícies de la primera cooperativa de producció. Com veiem, pel que fa a l'aparició del cooperativisme, Catalunya no tenia res a envejar a Anglaterra.

Malgrat ser dels primers llocs del món en instaurar-se un moviment cooperativista obrer, aquest va ser desarticulat per les habituals persecucions contra l'associacionisme obrer. Durant dècades el crit reivindicatiu més popular va ser «associació o mort», referint-se a la situació d'il·legalitat i persecució sistemàtica que patien les societats obreres. No va ser fins el 1865 quan es va fundar a Catalunya la primera cooperativa de consum legal, La Económica de Palafrugell. Aproximadament era la mateixa època en la qual tornarien a funcionar els sindicats de nou.

Al Bages, la primera notícia d'una societat obrera data de 1844, a Santpedor. Era una societat clandestina i, malauradament, no se'n coneix ni tan sols el nom ni la forma de funcionament. Presumiblement era un sindicat ja que l'any següent l'empresa va efectuar un acomiadament massiu de treballadors per acabar amb l'associació.

A Manresa des de 1851 es van formar «montepios» com els de San Lázaro, San José, Santa Teresa, Nuestra Señora de la Misericordia, etc. habitualment lligats a les parròquies però dirigits a les classes populars. El primer montepio netament obrer va ser el Montepio dels Cintaires de la Seda, creat el 1854. Els montepios o les germandats eren la continuació de l'antic gremialisme que havia estat dissolt pels liberals mitjançant unes lleis de 1834 i 1836 que proclamaven la «llibertat industrial». Els gremis van poder conservar una estructura informal dedicada a la previsió i sovint estaven darrere d'activitats culturals, d'esbarjo o religioses (en una època de gran religiositat popular). El que ha de quedar clar és que eren estructures d'ajuda mútua en les quals els treballadors i treballadores de l'època dipositaven els seus estalvis per poder gaudir d'uns determinats serveis en el futur.

Fins el 1900 a la ciutat de Manresa es van fundar unes trenta societats de socors mutu sota el nom de montepios, germandats o cooperatives. Aquestes societats van proliferar extraordinàriament gràcies a una llei de 1875 que permetia que els antics gremis es reformulessin en societats de socors mutu -que serien com la Seguretat Social de l'època. Un bon recull d'aquestes societats el va fer Joaquim Serret i Arbós el 1923.

Acabo d'esmentar la paraula cooperativa, i és perquè des de 1870 van aparèixer les primeres societats cooperatives de la ciutat que van ser la Sociedad Cooperativa de Oficiales Albañiles, la Cooperativa de Oficiales Tintoreros, la Cooperativa de Oficiales Carpinteros, la Cooperativa de Alpargateros i la Cooperativa de Oficiales Cerrajeros. Totes va ser creades entre 1870 i 1872, anys d'obertura política que estimularien l'associacionisme espectacularment. Es tractava de societats de socors mutu que funcionaven com a caixa de resistència comuna (d'estalvis) i com a bossa de treball, més que com a cooperatives de producció.

El desenvolupament del moviment cooperatiu internacional

El cooperativisme va rebre una forta empenta amb el moviment socialista internacional, l'Associació Internacional dels Treballadors que el reivindicava com un dels modes vàlids de gestió col·lectiva dels mitjans de producció, sobretot pel que respecta a la distribució i el comerç. No obstant això, els sectors revolucionaris de la Internacional rebutjaven el cooperativisme pel seu caràcter «individualista» des del punt de vista de la lluita de classes, ja que una cooperativa mira pels seus interessos immediats -la supervivència marca les prioritats- tot i tenir arrelament amb la comunitat. Tot i així, tots els moviments socialistes sempre van recolzar les cooperatives des de les seves organitzacions polítiques i sindicals.

A nivell internacional el cooperativisme rebrà un suport massiu dels obrers d'Anglaterra, França,

Alemanya, Bèlgica, etc. De tal manera que es podria parlar a finals de segle XIX d'un moviment cooperatiu internacional. En aquest sentit, als anys 1860, es van crear diverses entitats cooperativistes nacionals a Gran Bretanya com ara la Unió Cooperativa i la Central Cooperativa Majorista, i a la França dels anys 1880 com la Unió Cooperativa Nacional. És a dir que hi ha un inici d'articulació a escala nacional que després s'estendria a països com Alemanya, Itàlia o Suïssa.

Això va donar peu a la celebració d'un Congrés Internacional celebrat a Londres el 1895, que va establir els principis bàsics del moviment (basant-se directament en els principis de Rochdale) i que va donar projecció a les cooperatives de producció i treball associat. A partir d'aquest congrés va entrar en funcionament l'Aliança Cooperativa Internacional (ACI), que va celebrar el seu Segon Congrés a Manchester el 1902. Catalunya va enviar-hi una delegació per primera vegada a aquesta trobada mundial. A partir de la primera dècada del segle XX, l'ACI va impulsar les cooperatives de consum, i a partir de 1910 també altres models, cooperatives d'habitatge, agrícoles, de pescadors, d'ensenyament, etc. El moviment cooperativista va arribar a cobrir les necessitats de desenes de milions de persones d'arreu del món.

Per aquesta època el cooperativisme ja havia estat acceptat fins i tot per l'església catòlica, que a través de la seva doctrina social proposava les cooperatives com un model innocu allunyat de les tendències revolucionàries. I també va rebre molt de suport per part dels sectors republicans i lliurepensadors.

A nivell català el 1898 es va celebrar la Primera Assemblea de Cooperatives de Catalunya amb la participació de 15 cooperatives de Barcelona. El 1912 ja es comptabilitzaven 72 cooperatives, 50 d'elles de Barcelona. A Catalunya es va crear la Federació de Cooperatives Catalanes el 1918, que va ingressar a l'ACI, avançant-se nou anys a la secció espanyola, la Federación Nacional de Cooperativas de España, i el 1927 el cooperativisme català ja aplegava unes 4.800 famílies i Barcelona va ser seu d'esdeveniments estatals i internacionals d'aquest moviment en creixement.

Les cooperatives de consum del Bages

Des de principis del segle XX van aparèixer nombroses cooperatives de consum per tot Catalunya. Es tractava de societats amb l'objectiu que els seus socis poguessin aconseguir productes bàsics a preus baixos. Una de les primeres accions que solien fer les cooperatives era la creació d'un economat. No era més que una botiga (similar a un supermercat actual) que proveïa de béns de consum als seus associats. A més d'alimentació, sovint la cooperativa tenia secció de roba i calçat i proveïa d'altres bens bàsics.

Els locals eren una de les prioritats de l'entitat i generalment els construïen els cooperativistes o els feien construir a través dels sindicats de paletes, ja que existia una relació habitualment cordial entre el cooperativisme i el sindicalisme. Alguns dels seus locals eren tan grans que podien acollir actes de centenars de persones i eren llocs de reunió per als mítings sindicals, com ara el local social de la Cooperativa Obrera Manresana, fundada el 1903. El local estava situat al carrer Bonsuccés cantonada amb Esquilets, en un edifici que després de la Guerra Civil va convertir-se en el Teatre Apolo. L'economat estava situat a un local davant l'edifici.

Sovint la seu dels sindicats o dels partits polítics es trobava als locals de les cooperatives, com era el cas de Sant Fruitós. Cada cooperativa tenia molta importància en la vida pública dels seus pobles respectius, ja que es convertien en autèntics poders econòmics a mesura que el seu nombre de socis creixia. A més dins d'elles existia una dinàmica de creació de nous projectes i s'hi formaven grups excursionistes, grups teatrals, corals, etc.

Les cooperatives van estar molt esteses pel Bages. Així en una llista que ens ofereix Unió de Cooperadors de Súria² (creada el 1917 i existent a l'actualitat) n'hi havia: a Balsareny (dues entitats: la Cooperativa Obrera, fundada el 1930 i la Mutua Balsareñense, 1907-1916), a Callús (dues entitats: la Cooperativa Obrera 1925-1926 i Unión Callusense, 1923-1966), i també a Sant Fruitós (L'Agrícola, des de 1893 fins l'actualitat), Avinyò (L'Aviñonense Cooperativa Obrera, 1921-

1929), Castelladral (La Flor de Maig, 1929-1930), Artés (La Reguladora, fundada el 1917), Navàs (Cooperativa Obrera La Fraternidad, 1922-1940 i la Cooperativa Obrera Germanor, 1913-1925), La Bauma (Castellbell i el Vilar), Navarclès (tres entitats: La Navarclense, 1899-1900; La Unión, 1913-1916; i La Nueva Economía, 1924-1925), Pont de Vilomara (dues: Cooperativa Popular La Vilomarens, 1932-1940 i La Cruz de Vilomara, 1936-1958), Sallent (tres: La Familiar, 1921-1922; Germanor, 1909-1940; i Unió Sallentina, 1915-1920), Sant Feliu Sasserra (Coop. Obrera Santfeliuense, 1922-1929), Castellbell i el Vilar (La Constància, situada a la Bauma, 1918-1929) i Sant Vicenç de Castellet (La Formiga, 1921-1929, i La Popular Sanvicentina, 1936-1960).

Per col·locar en context aquest moviment podríem dir que a la regió italiana de Bolonya, Emília-Romagna, el moviment cooperativista i el Partit Socialista van establir-ne unes 8.000 a la postguerra mundial (1918-1920). N'eren tantes que els botiguers pensaven que els obrers els estaven fent boicot ofegant-los econòmicament. Més tard aquests botiguers van votar en massa a Mussolini a fi que acabés amb les cooperatives de consum.

Les cooperatives agrícoles

El moviment cooperatiu agrari de Catalunya té el seu origen en les societats de resistència i les «l·ligues» creades sobretot pels rabassaires (vinculats a la producció de vi) del segle XIX. En aquella època encara existien els contractes de tipus medievals de «rabassa morta», contractes que establien el dret d'arrendament d'una terra fins la mort de 2/3 de les vinyes. Aleshores amb l'epidèmia de fil·loxera de finals de segle XIX els rabassaires van perdre de cop tots els seus contractes -i en part també el seu mitjà de vida. Amb la implantació de vinyes americanes, resistents a la fil·loxera, també van perdre drets, ja que aquestes plantes duraven la meitat que les vinyes habituals. Per tant el sector patiria una crisi molt greu.

Per tant, des de finals de segle XIX van proliferar cooperatives de compres i de vendes de productes agrícoles encapçalades pels rabassaires però també d'altres pagesos associats, la primera de les quals seria la Societat Agrícola Cooperativa La Manresana (1892). Però no seria l'única, ja que en les dècades següents es van crear diverses entitats com el Gremi d'Agricultors (1916), la Fruitera Manresana, el Sindicat Agrícola Catòlic (1919), el Sindicat Agrícola (1922), el Sindicat Agrícola de Producció (1922), la Cooperativa Agrària de Producció de Manresa i Comarca (1924), el Celler Cooperatiu de Salelles (1926), el Sindicat Agrícola Comarcal (1930) i la Cooperativa Agrícola Comarcal de Manresa (1931)³.

Com veiem hi ha algunes entitats que encara són actives com el Celler Cooperatiu de Salelles o el Sindicat Agrícola Comarcal del carrer Jorbetes.

Aquests sindicats habitualment es consideraven a sí mateixos més com una cooperativa que com una organització de caire reivindicatiu. Eren cooperatives de propietaris. Els sindicats agraris solien tenir seccions de vendes, de compres, d'assegurances i de crèdit. Durant la guerra civil també van tenir seccions de treball col·lectiu. En aquesta època la majoria dels sindicats del camp i les cooperatives agràries van anar confluint a la poderosa Unió de Rabassaires, amb unes 2.000 persones afiliades al Bages el 1932, i van ser responsables de les col·lectivitzacions d'algunes finques i terres entre 1936 i 1937 tot i que el seu model habitual era una combinació de la propietat privada de la terra amb la cooperativa per distribuir el producte. La societat representant dels rabassaires al Bages seria la Cooperativa Agrícola Comarcal del Bages.

En ocasions les cooperatives agràries van patir crisis provocades per la competència mútua entre elles i la seva dispersió. A més les seves despeses principals es devien a la modernització de l'agricultura i a la necessitat de noves llavors, maquinària, l'adaptació de noves tècniques, etc. En definitiva, sovint els beneficis no cobrien aquestes despeses, i això era utilitzat pels enemics de la cooperativització i per la seva competència directa.

Les Cases Barates

L'habitatge també era una de les prioritats més importants de les famílies obreres. Al segle XIX abundaven dissenys experimentals de barris ideals a mode de ciutat jardí. Un dels primers casos va ser la Cooperativa El Llobregat de Gironella (1917)⁴, que abans de la Llei de Cases Barates pretenia crear en aquesta població un barri cooperatiu compost d'un gran magatzem, una sala d'assemblees, una botiga de venda, un forn de pa i sis cases unifamiliars amb hort.

Com que hi havia iniciatives com aquesta a moltes ciutats de l'Estat espanyol els diferents governs de l'època van haver de legislar lleis d'habitatge que incloguessin aquest model. I com que la ciutat de Manresa solia estar a l'avantguarda de la societat espanyola en els aspectes associatius, també va tenir de projectes. El primer d'ells era una proposta de la societat civil manresana de 1923. La Cooperativa de Periodistes, l'Associació Premsa de Manresa i Comarca, l'Ateneu Obrer Manresà, la Cooperativa Obrera Manresana, el Centre de Dependents i el secretari de l'Ajuntament Juan Pardo Werhle (un dels impulsors principals) van proposar crear una nova entitat sota el nom de Cooperativa de Casas Baratas de Manresa, que va ser legalitzada el 1924 i construïda a partir de 1926 amb 40 habitatges al carrer de Viladordis amb Pont de Vilomara. En el seu propi segell remarcava el seu esperit de cooperativa sense ànim de lucre. L'Ajuntament es va comprometre a invertir 700.000 pessetes en la construcció, posant al principi 500.000 el 1925 i 50.000 el 1930. El pagament el feien els cooperativistes en quotes mensuals. Durant els anys trenta la Caixa d'Estalvis va agafar el relleu del finançament de la cooperativa. La cooperativa va participar de la trobada de 1927 de barris de cases barates que constituïrien una Confederació de Cooperatives de Cases Barates.

Com que aquesta promoció de cases barates va sortir força bé va aparèixer un altre grup de cooperativistes. A més les autoritats van afavorir la realització de nous projectes, en part per alleugerir la problemàtica de l'habitatge de Manresa, que era una de les ciutats amb més densitat de població al seu nucli històric. Un d'aquests projectes va ser el de les cases barates del barri del Poble Nou que estaria finançat per la Caixa d'Estalvis i Pensions de Manresa. De la mateixa manera que l'altra, la cooperativa de Cases Barates del Poble Nou estava plantejada com una barriada jardí composta de 50 cases unifamiliars amb jardí propi i un economat comú. No es va poder portar a terme degut a la guerra on, per cert, l'habitatge de la ciutat va ser municipalitzat. Estava pensada la seva construcció al camí vell de Can Vinyes cantonada amb la via de Súria.

Altres cooperatives

Seguint amb la tradició dels montepios i dels gremis a principis de segle XX es van establir noves entitats d'aquest estil a la ciutat. Malauradament el 1905 els gremis van entrar en crisi ja que estaven vinculats al sector del tèxtil i aquest en patiria una de greu. Tot i així existirà una entitat de socors mutu d'aquests gremis, el Centre Mutual Artesà i va comptar amb el seu propi montepio.

El 1910 la idea del cooperativisme és agafada per empresaris amb capital per constituir societats mutuales que els beneficiessin pels seus negocis, com per exemple la Mútua de la Societat d'Industrials Manresans (1911). És a dir que el model també podria defugir de l'esperit de l'economia social per servir a interessos privats com qualsevol societat anònima.

Fruit d'aquestes societats d'inversors va néixer la Cooperativa Manresana d'Energia Elèctrica (1914) coneguda com «la nova», per ser la segona empresa elèctrica de la ciutat. Aquesta societat estava formada per diversos inversors, entre els quals hi havia alguns fabricants de la ciutat com el propi cap de la Cambra de Comerç, Portabella. Volia competir amb l'Anònima (del fabricant Gallifa i co.) i en un principi es dedicava a revendre kilowatts de l'empresa Energia Elèctrica Catalana. Tot i així, aquesta entitat tenia un cert vessant ciutadà, com podria indicar el fet que amb el final de la Primera Guerra Mundial el Centre Republicà i la Cooperativa Elèctrica (situada al carrer de la Muralla 5) van il·luminar els seus balcons, celebrant l'esdeveniment. Unes 500 persones van sortir al carrer a celebrar-ho amb una orquestra tocant *La Marsellesa*. La cooperativa va electrificar diversos carrers, en especial en el sector del carrer del Bruc i de la carretera de Vic.

Una altra tipologia de cooperatives eren les creades als anys vint durant la dictadura de Primo de Rivera. En aquest cas, estant els sindicats prohibits les cooperatives servien per reunir les treballadores i treballadors en una mateixa entitat. Després, durant la República, aquestes societats van convertir-se en sindicats i es van unir a la CNT o a la UGT. Aquest seria el cas del Montepio Musical, fundat el 1929, que passaria a ser el Sindicat de Músics el 1930, per entrar més endavant a la CNT. De la mateixa manera funcionaven el Montepio de Cambrers, Cuiners i Similars «La Nueva Alianza» o el Gremi de Dependents de Queviures, que van entrar a la UGT i l'ADCI (un sindicat de comerç), respectivament. Una altra societat similar (un proto-sindicat) era la Cooperativa de Periodistes que va fundar l'Associació de Premsa de Manresa i Comarca. Era una entitat professional amb vocació d'unificar les persones treballadores del sector i comptava amb la seva pròpia mutualitat que cobria les necessitats d'atenció sanitària dels seus membres. I una altra va ser el Montepio del cos de Bombers.

Altres montepios i germandats prosseguien amb la mateixa dinàmica que el segle XIX, és a dir, eren entitats de suport mutu. En aquest sentit en podem trobar moltes, com la Hermandad El Albañil (1926) o el Montepio Benéfico Manresano (1928). O un altre que ha arribat fins als nostres dies: el Montepio de Conductors, que surt de l'Associació de Xofers Sant Cristòfol Manresa-Berga, creada el 1930 i amb seu inicial al Cafè Majestic de la Muralla del Carme.

La Cooperativa Obrera Manresana

Ara parlarem de la cooperativa més carismàtica de tota aquesta època, la Cooperativa Obrera Manresana (COM). Després d'unides dècades de consolidació i creixement ferm la COM va assolir importància a partir dels anys vint a mans de diverses personalitats manresanes implicades en el moviment cooperativista com Magín Pla Playà, Francesc Padró, Florenci Beltran o Tomàs Carner Bailina. L'entitat habitualment organitzava conferències relacionades amb l'esperit de la cooperació, cosa que ajudava a crear un imaginari propi. També hem vist que durant la dècada va impulsar la primera promoció de Cases Barates.

Aquesta entitat estaria molt implicada en la vida política local dels anys trenta. Durant la República va ser seu de mítings i de grans assemblees de partits i sindicats. Tenia un grup excursionista, un economat de roba, un cafè, un grup de teatre i era seu d'una orquestra de música i un cor coral. La pròpia entitat va participar de la creació de l'Aliança Obrera de la ciutat, coalició que va impulsar la famosa vaga general i insurrecció del 6 d'Octubre de 1934.

La COM també va ser el cor de la Federació Comarcal de Cooperatives, creada el 1931, que unia a bona part de les grans cooperatives de consum esmentades abans. La Federació tenia la seu al local de la COM. També va enviar una delegació al Congrés de Cooperatives de Catalunya celebrat el 1933. Una de les decisions del Congrés va ser la configuració de federacions comarcals, entre les quals hi havia la del Bages, que com hem vist ja tenia vida pròpia pel seu compte. La Federació de Cooperatives de Catalunya tenia un Consell Directiu format per un delegat per cada comarca i també incloïa la Federació de Cooperatives de Producció i Treball. La Federació tenia una publicació, *Acció Cooperativista*.

El 12 de febrer de 1933, la Federació celebrar un míting amb la participació de Ricard Caballeria i Evarist Selat-Abarca de Barcelona i Eudald Costa de Manresa. Seria un dels múltiples actes que va celebrar la COM a fi de difondre els principis del cooperativisme. Durant la Guerra Civil la Cooperativa va emetre els seus propis diners⁵ que utilitzaven les persones associades a la COM per comprar a l'economat o pagar els serveis.

La dècada de 1930

La dècada dels anys trenta van entrar en funcionament diverses cooperatives entre les quals hi havia les primeres cooperatives de producció i fabricació amb una continuïtat real. Un exemple d'això seria la Cooperativa Obrera La Moderna que fabricava ampolles i altres elements de vidre. El

conegut escriptor Joaquim Amat-Piniella va escriure un reportatge sobre aquesta cooperativa amb paraules d'ànims com que «... (estem) meravellats de la manera com aquell grup d'obrers ha sabut reorganitzar el treball, bo i emancipant-se del seu estat de dependència als designis d'un patró. Endavant, doncs, obrers de «La Moderna»! Sou protagonistes d'un experiment d'una transcendència gran en la història de les lluites socials contemporànies al nostre país. Rebeu la nostra felicitació i el nostre vot sense reserves per tal que pugueu veure coronats els vostres esforços amb l'èxit més rotund...».

La Moderna sortia de la fallida de la casa Serrallonga fundada el 1903. Als anys trenta els treballadors van fer-se càrrec del forn de vidre mantenint el nom. La fàbrica estava situada a la carretera de Vic, 134. La Moderna s'inspirava en una altra cooperativa del ram del vidre fundada el 1932 a Cornellà i publicada el 1932 a la premsa comarcal6.

Gràcies a articles semblants per tots els diaris d'esquerres catalans l'esperit cooperativista aconseguia molts nous seguidors i gaudia d'un prestigi excel·lent per cobrir les necessitats i ser una font de seguretat de la vellesa alternativa a la de l'estat que ja havia garantit el «retir obrer» (la jubilació) el 1919. Això en deia un dels diaris més llegits de Manresa a principis de 1936 amb motiu de l'obertura d'una cooperativa de consum a la veïna població de Sant Joan de Vilatorrada:

«Viviu rerassagat pensant que la cooperació és un comerç privat, aneu ben equivocats, a les cooperatives no es deixa patir ningú i si ara que sou jove no procureu un mitjà per a la vostra vellesa no us refieu dels que ara us exploten, perquè quan les vostres forces físiques ja no us permetin guanyar-vos el que se'n diu la trista vida, no penseu en els que avui la sang, que aquests us volen la joventut, però no la vellesa!»7

En uns termes semblants parlava Jaume Gros d'Unió Socialista de Catalunya sobre un article aparegut al diari *Acció Cooperativista* en el qual es defensava la idea del cooperativisme sense sentiment de classe. L'article era rebut per Gros de principi a fi. Així, les cooperatives eren organitzacions de la classe obrera per assolir la seva emancipació.

Tot i així el moviment encara necessitava buscar referents arreu per legitimar-se, com passa avui dia. Per exemple, ja entrada la Guerra Civil en algun mitjà es parlava de les cooperatives de Dinamarca8.

En definitiva, en aquest període hi ha comptabilitzades 63 cooperatives al Bages, de les quals 15 eren de Manresa.

La Guerra Civil

Si els anys trenta havien sigut prolífics per la consolidació del cooperativisme, la Guerra Civil va fomentar l'economia col·lectiva extraordinàriament. En primer lloc perquè a bona part de l'Espanya republicana va esclatar una revolució social impulsada pels sindicats. Aquesta revolució es va traduir en l'ocupació de moltes fàbriques, els amos de les quals havien fugit. Després de tornar-les a posar a punt, els obrers van col·locar al front d'elles, per dirigir-les, comitès de fàbrica i comitès de control. Aquest procés és el que es va conèixer com a col·lectivització industrial. Més tard, algunes d'aquestes empreses, en mans dels treballadors, es van agrupar per estalviar recursos i millorar la seva eficiència. Sectors sencers (transport, espectacles, barberies, forns de pa...) van quedar així també socialitzats.

A la vegada, aquesta situació va impulsar altres fórmules d'economia col·lectiva menys ambicioses, sovint impulsades pels enemics de la revolució, però sota l'impuls social d'aquesta. Un exemple d'això serien les municipalitzacions d'alguns serveis a mans dels ajuntaments. A Manresa van ser municipalitzats, la ràdio, l'escorxador i sobretot l'habitatge, que va ser una font d'ingressos molt important pel consistori, ja que implicava passar a ser tenidor de tots els pisos (i el cobrador dels lloguers) de la ciutat. Els sindicats també acceptaven aquesta situació i de fet participaven en ella, ja que estaven representats en el consell municipal. De fet, a la ciutat l'alcalde era Josep

Corbella de la CNT. El plantejament d'aquesta organització era que la terra (i aquí s'inclou els habitatges) seria propietat del municipi i el comerç i la distribució estaria cooperativitzat. Aquí entra en confluència el sindicalisme amb el moviment cooperativista previ a la guerra.

Durant la guerra algunes empreses es cooperativitzen, com per exemple el diari *Pla de Bages*, que abans de la guerra era un diari conservador i que a partir de setembre de 1936 passaria a ser el diari del POUM de la ciutat. Els forns de pa seran també cooperativitzats (i no col·lectivitzats, cosa significativa) per l'Associació de Forners (UGT). Tots els forns de la ciutat es concentrarien en els 18 o 19 forns amb més prestacions i en millors condicions. També van ser cooperativitzats els tallers metal·lúrgics de l'empresa que passaria a anomenar-se Maquinària Industrial Cooperativa de Producció, situats al carrer Magnet 35. Era una de les principals empreses del metall de la ciutat. Els seus amos van decidir quedar-se a treballar en el taller.

També van sorgir diverses cooperatives que eren en realitat agrupacions de professionals com per exemple la Cooperativa Manresana de Pintors, la Cooperativa Obrera de Guixaires o la Cooperativa Manresana de Mosaics. Com podem veure són cooperatives de producció i de organització de treballadors que normalment treballen pel seu compte. La fórmula emprada, la cooperativa, era menys rupturista amb el que podria significar la col·lectivització, com la que farien els barbers de Manresa, guanyats per les idees anarcosindicalistes. Tot i així les cooperatives van participar de l'ambient antifeixista de la guerra donant diners per les milícies, organitzant mercats solidaris amb el front i els refugiats, o també per als nens.

Pel que fa al comerç i la distribució, l'empresa més important de Manresa, els magatzems Jorba van ser col·lectivitzats per la plantilla. Aquesta empresa juntament amb els sindicats i l'Ajuntament es va encarregar d'organitzar la Setmana de l'Infant que va ser el substitut del Nadal l'any 1936. La CNT també va crear el seu propi economat, ja en tenia un de fet situat al seu local. Però amb l'espectacular creixement dels sindicats va impulsar la Cooperativa Confederal, situada al Carrer Àngel Guimerà 48-50, a la seu de la Federació Local.

Quant a l'àmbit cooperativista més formal, organitzat sota la Federació de Cooperatives, que va impulsar una nova onada de conferències i va millorar les estructures de la comarca. A més va néixer a principis de 1937 la Unió de Joventuts Cooperativistes, aplegant els joves de les cooperatives. El moviment aplegava en aquella època a unes 114.000 famílies a Catalunya, cosa que significava que prop de la cinquena part de la població catalana estava directament relacionada amb les cooperatives.

En definitiva, que el cooperativisme com a moviment polític i social viurà una època d'esplendor durant la República, i com ja es sabut, aquesta època acaba el 1939 amb el triomf del bàndol nacional. A partir d'aleshores tota la societat canviarà radicalment les seves formes organitzatives i de sociabilitat afectant a la forma en la qual es concebia la cooperativa.

Notes

1. Serret i Arbós, Joaquim. *Història de la indústria del comerç i dels gremis de Manresa. Monumenta Històrica*. Volum III, 1923. P. 209-215.
2. *La Unió de Cooperadors de Súria, cooperativa de consum, 1917-1992*, Institut per la Promoció i la Formació de Cooperatives. Generalitat de Catalunya. 1992.
3. Es pot consultar un llistat de cooperatives de Manresa en aquest enllaç.
4. Tatjer, Mercedes. *Los Orígenes de la vivienda social en Barcelona: Las cooperativas de viviendas en el primer tercio del siglo XX*. Universidad de Barcelona
5. Detall de la moneda de la COM en aquest enllaç.
6. *El Dia*, 02/08/32.
7. *El Dia*, 16/3/36.
8. *El Dia*, 26/9/36.